

Vallás a börtönben: Alapelvek

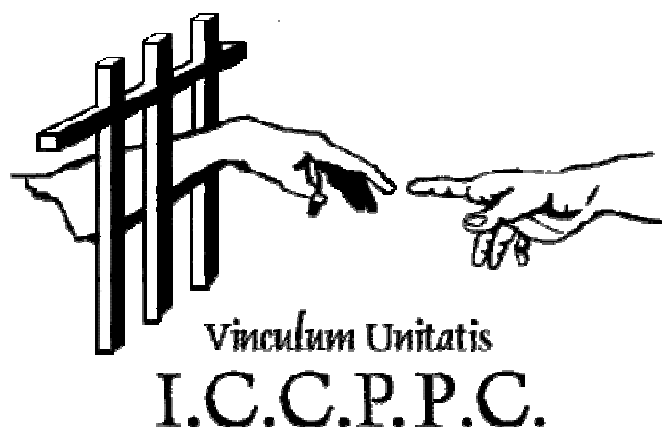
A Nemzetközi Katolikus Börtönpsztorációs Bizottságot a Katolikus Egyház 1950-ben hívta létre, hogy segítse a büntetés-végrehajtási intézetekben folytatott lelkipásztori tevékenységet. Ez a szervezet nem az egyes börtönlelkészek társulásából jön létre, hanem egy hivatalos bizottság az Egyházon belül. Tagjai az egyes országoknak a helyi püspöki kar által erre kijelölt delegáltjai, a vezető testület pedig a négyévente választott elnök és alelnök mellett az öt régió választott képviselőiből áll össze.

A Bizottság nemcsak összefogja a helyi kezdeményezéseket, hanem hivatalos szinten is képviseli az Egyház szempontjait a börtönügy kérdéseiben. Az elmúlt évtized eredményei közé tartozik például, hogy nem kormányzati szerként részt vehet az ENSZ egyes munkáiban, például a kínzás és embertelen bánásmód megelőzésére irányuló erőfeszítésekben – a vallásgyakorlás lehetőségeitől való megfosztás ugyanis ilyen esetnek minősül.

Ennek a munkának a keretében született az alábbi dokumentum, mely az ENSZ által elfogadott nyilatkozatok és egyezségokmányok alapján foglalja össze azokat a minimum követelményeket, melyeket az alapvető emberi jogok alapján minden ország minden fegyintézetében érvényre kell juttatni a lelkiismereti és vallásszabadság érdekében. Mivel az ENSZ tagállamai között számos területen óriási különbségek vannak – nem pusztán gazdaságilag, hanem a gondolkodásmód tekintetében is –, ezért az Alapelvek tágan és elnagyoltan fogalmaz. Alapja és kiindulópontja az egyetemes emberi jogokban megfogalmazott követelmények, melyeket a szekuláris állam is elfogad. Emiatt minden államnak törekednie kell arra, hogy az itt lefektetett alapelveknek megfelelően, még akkor is, ha a dokumentumnak nyilvánvalóan nincs kötelező ereje.

Megalkotásában a Nemzetközi Katolikus Börtönpsztorációs Bizottság mellett részt vett a Nemzetközi Büntetés-végrehajtási Szövetség (ICPA) és a Nemzetközi Büntetés-reform Társaság is. A dokumentumot számos, különböző valláshoz (buddhista, hindu, muszlim, keleti ortodox, protestáns és római katolikus) tartozó börtönparancsnokság és börtönlelkész átnézte. Közreműködött az ENSZ vallásszabadságért felelős különleges riportőre és a Kínzás és Embertelen vagy Megalázó Bánásmód vagy Büntetés Megelőzésére létrehozott Európai Bizottság két tagja. Megvitatták az ENSZ XII. Bűnmegelőzés és Büntető Igazságosság Konferenciáján. Több ország kormánya nyújtott be hozzá javaslatokat, más országokban (például Brazíliában) pedig a jogalkotásban is felhasználták.

A dokumentumot a 2011. augusztus 26. és szeptember 1. között az afrikai Kamerunban tartott XIII. Világkongresszuson mutatták be. A nyolc hivatalos fordítás után elsőként magyar nyelven jelenik meg. Ezt a fordítást az alábbiakban egészében közöljük.

Nemzetközi Katolikus Börtönpasztorációs Bizottság

Vallásszabadság és lelkigondozás a börtönben – alapelvek

Mit mondanak a nemzetközi instrumentumok?

1. Minden személynek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságához, ez a jog magában foglalja a vallás és a meggyőződés megváltoztatásának szabadságát, valamint a vallásnak vagy a meggyőződésnek mind egyénileg, mind együttesen, mind nyilvánosság előtt, mind a magánéletben oktatás, gyakorlás és szertartások végzése útján való kifejezésre juttatásának jogát (*Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya*). A PPJNE 10. cikke értelmében mindenkit, akit megfosztanak a szabadságától, megillet az emberséges bánásmód és az emberi személy veleszületett méltóságának tisztelete. Az államok, akik részesei ezen Egyezségokmánynak, kötelesek biztosítani a szükséges feltételeket, hogy a fogvatartottaknak legyen lehetőségük e jogaik gyakorlására.
2. Minden fogvatartottnak lehetővé kell tenni, hogy a vallási igényeinek megfelelően részt vehessen az intézetben rendezett vallási alkalmakon, magánál tarthassa a vallási szertartásokhoz szükséges könyveket és megtarthassa saját vallásának előírásait (*A bebörtönzöttekkel való bánásmódhoz kiadott általános minimális irányelvek*, 42. cikk). A 41. cikk szerint, ha egy intézményben megfelelő számú fogvatartott tartozik ugyanahhoz a valláshoz, számukra egy hivatalos egyházi képviselőt kell kinevezni vagy felkérni; méghozzá főállásban, ha a fogvatartottak száma ezt valóban indokolja. Ezeknek a képviselőknek engedélyezni kell, hogy rendszeresen tarthassanak istentiszteleteket és alkalmas időben egyéni lelkigondozásban részesíthessék a fogvatartottakat. A hivatalos képviselővel való találkozástól senki sem tiltható el.

3. Az PPJNE 27. cikke szerint azokban az államokban, ahol vallási kisebbségek léteznek, a kisebbséghez tartozó személyektől sem lehet megtagadni a saját vallásuk megvallásának és gyakorlásának jogát. A *Bármely Formában Fogva Tartott vagy Börtönbüntetésüket Töltő Személyek Védelméről* szóló Alapelvek 5. pontja is megerősíti az egyenlő bánásmód alapelvét, mely kizárja a hátrányos megkülönböztetést. Az őslakos népek hitvilágára, vallási szokásaira és szertartásaira az *ENSZ Nyilatkozata az Őslakos Népek Jogairól* vonatkozik.
4. A „vallásszabadság” a börtönökben elképzelhetetlen a felelős vallási képviselők nélkül. Az ő közreműködésük elengedhetetlen ahhoz, hogy a fogvatartottak gyakorolhassák vallási jogaikat. A bv. szervezetnek az állami hatóság képviselőjében biztosítani kell, hogy a vallási képviselők hatékonyan, rendszeresen, állandó jelleggel és önkéntes alapon végezhessék szolgálatukat.

Mit jelent ez a gyakorlatban?

A szabadságvesztés-büntetés nem jelenthet a vallási gyakorlatok végzésétől vagy a szertartásokon való részvételtől megfosztást. Az *ENSZ Emberi Jogi Bizottsága* a szabadságuktól megfosztott emberekkel való emberséges bánásmódot és méltóságuk tiszteletben tartását alapvető és egyetemesen elfogadandó szabálynak tekinti. Ezért a börtönigazgatásnak biztosítani kell, hogy:

1. A fogvatartottaknak legyen lehetőségük imádkozni, a vallási szövegeket olvasni és betartani a vallásuk étkezési, öltözködési, tisztálkodási, munkatilalmi és egyéb követelményeit.
2. Az azonos vallású fogvatartottaknak legyen lehetőségük rendszeresen összegyűlni istentiszteleti alkalmakra.
3. A hivatalos vallási képviselőknek legyen lehetőségük a felekezetiükhöz tartozó fogvatartottakat meglátogatni egyéni és közösségi lelkipozozás céljából. Ez minden vallási csoportra érvényes, de semmiképpen sem tiltható meg az adott ország főbb vallásainak. Külön figyelmet kell fordítani a kisebbségekhez tartozó fogvatartottak vallási igényeire. A lelkipozozáshoz való jog nem korlátozható fegyelmi intézkedéssel.
4. A fogvatartottak, akik nem tartoznak egyik vallási csoporthoz sem és nem is kívánnak egy adott vallást gyakorolni, nem kötelezhetők rá. A fogvatartott igényét feltétlenül tisztelni kell, hogy akar-e találkozni a vallási képviselővel, legyen az a saját vallásához tartozó vagy sem. Semmilyen kényszer vagy nyomás nem megengedett a vallásgyakorlás kieszközölésére, de előnyben vagy kedvezményben sem részesíthetők a fogvatartottak vallási életben való részvételük előmozdítására. A vallási képviselők nem végezhetnek erőszakos térítő munkát (prozelitizmus) a fogvatartottak akarata ellenére, és nem gerjeszhetnek gyűlöletet, fanatizmust vagy erőszakot.

[Sem a fogvatartottak, sem a börtönszemélyzet nem gyakorolhat nyomást a fogvatartottakra, és nem kényszerítheti őket arra, hogy megváltoztassák vallási meggyőződésüket vagy gyakorlatukat. A vallási sokszínűségnek, illetve a vallási meggyőzések és gyakorlatok sokfélesége tiszteletének az igazságügyi rendszer nyelvében, politikájában, programjaiban és ügyrendjében is meg kell jelennie.]

5. A lelkigondozást olyan fontosság illeti meg, mint a fogvatartottak segítésének más formáit, mint amilyen a szociális ellátás, a pszichológiai szolgálat, a jogi segítségnyújtás, a szakképzés, az egészségügyi és az anyagi ellátás.
6. A fogvatartottak nem kötelezhetők a vallási programokon való részvételre sem a fegyelmezés, sem a ráerőszakolt rehabilitáció eszközeként. A börtönigazgatás nem használhatja a vallási alkalmakon való részvétel adatait vagy a fogvatartott valláserkölcsei életére vonatkozó információkat a kedvezmények engedélyezése vagy megtagadása során. A fogvatartottak vallási meggyőződése nem használható fel ellenük, például információk kicsikarására. Szigorúan tilos a vallási alapú megkülönböztetés, megalázó bánásmód vagy a vallási érzések megsértésére irányuló bármilyen tett.
7. A börtönigazgatás felelős azért, hogy sem a fogvatartottak, sem a személyzet körében ne alakuljanak ki és ne erősödjenek a kisebbségeket hátrányosan megkülönböztető csoportok. A letartóztatott emberek fokozott sérülékenységnél fogva könnyen válhatnak ilyen jellegű üldöztetés áldozatává. Különösen akkor kell erre odafigyelni, ha a börtönfalakon kívül az ilyen tendenciák és előítéletek erősödnek.

Vallási előírások

1. A vallás gyakorlásának lehetősége minden börtönben követelmény. Semmilyen megkülönböztetés nem érheti a fogvatartottakat a vallásuk vagy meggyőződésük miatt, és akkor sem, ha nincs kifejezett hitük (ateisták vagy agnosztikusok). Az elcsendesedés és elmélkedés lehetőségét azon fogvatartottak számára is biztosítani kell, akik nem tagjai egyik vallási közösségnek sem.
2. A börtönigazgatásnak tekintettel kell lennie a fogvatartottak által gyakorolt vallási előírásokra, mint amilyenek a szent idők, az imádság előírt ideje, a higiénia, az étkezés stb. A fogvatartottakkal közvetlenül foglalkozó személyek oktatásának ki kell terjednie arra is, hogy szolgálatuk ellátása során tartsák tiszteletben a nemzetközi emberi jogi normákat, különösen a vallásszabadságra vonatkozókat.
3. A vallási képviselőknek joguk van a fogvatartottakat a vallásuk gyakorlásához lényegileg hozzátartozó vallási irodalommal és kegytárgyakkal ellátni, valamint részükre ilyen vallási szertartásokat végezni.

Közösségi istentisztelet

1. Minden börtönben biztosítani kell egy helyiséget, ahol az azonos vallású fogvatartottak összegyűlhetnek.
2. A börtönnek – a biztonsági szempontok figyelembe vételével – biztosítani kell, hogy a közösségi istentiszteleti alkalmak nyilvánosak legyenek, és azokon a fogvatartottak bármikor részt vehessenek. Ha szükséges, külön biztonsági szabályok alkotásával kell lehetővé tenni, hogy minden érdeklődő fogvatartott részt vehessen a saját vallása istentiszteletén.
3. A fogvatartottaknak lehetővé kell tenni, hogy lelki igényeiknek megfelelően részt vehessenek a börtönben rendezett istentiszteleteken, hacsak nem szól ez ellen egyértelmű, határozott és kivételes biztonsági vagy közbiztonsági ok.
4. A fogvatartottak bármikor megváltoztathatják vallásukat, a befogadó közösség beavatási előírásainak megfelelően. Más vallás tanulmányozását vagy azok istentiszteletén a részvételt engedélyezni kell, amíg az önkéntes és nem kelt zavart.

Hivatalos vallási képviselők

1. Az istentiszteleteket a fogvatartottak vallásának hivatalos képviselője vezetheti. A fogvatartottak közös imádságát és elmélkedését lehetőleg akkor is meg kell tartani, ha nincs jelen a hivatalos vallási képviselő.
2. Ki kell dolgozni az általános eljárásrendet arra vonatkozólag, ha a fogvatartott egyéni lelkigondozást kér vallásának képviselőjétől.
3. A börtönigazgatásnak biztosítani kell, hogy az egyéni lelkigondozáshoz adottak legyenek a körülmények, melyek lehetővé teszik a zavartalan imádságot és a szigorú bizalmasságot (hallótávolságon kívül). A vallási képviselőtől semmiféle, a szolgálata során tudomására jutott információ nem kérhető.
4. A vallási képviselőknek törekedniük kell a más felekezetű vallási képviselőkkel és más segítő szervezetekkel való jó kapcsolatra és együttműködésre.
5. Vallási tevékenységük részeként a vallási képviselők felajánlhatnak a fogvatartottaknak más jellegű humanitárius segítséget is, mint például a családdal vagy a fogvatartott vallási közösségével való kapcsolattartás (különösen bevándorlók esetén), a tanácsadás, művelődés, szakképzés, a társadalomba való visszailleszkedés segítése, álláskeresés, szabadulás után szálláshely találsa, utógondozás szervezése, kulturális élet előmozdítása (képzőművészet, zenei előadások, kórusok, könyvek és filmek megvitatása, jól felszerelt könyvtárak, börtönújságok, színjátszó csoportok) – bármit, ami hozzájárul az önképzéshez, az önismerethez és az önkifejezéshez.

6. A vallási képviselők részt vesznek a büntetés-végrehajtás és a börtönállapotok javítására tett erőfeszítésekben, és közreműködnek a büntetések reformjában. A vallási képviselőknek össze kell fogniuk a kínzás és az embertelen vagy megalázó bánásmód elleni küzdelemben (lásd a Nemzetközi Katolikus Börtönpasztorációs Bizottság kézikönyvét a kínzással szembeálló börtönlelkészeknek).
7. A vallási képviselőknek a személyi állomány rendelkezésére is kell állnia annak igénye esetén, legyen szó vallási szertartások végzéséről, egyéni lelkipozícióról, a vallási értékek és a valláserkölcstudatosításáról vagy lelki tanácsadásról.
8. A vallási képviselőket – függetlenségük tiszteletben tartása mellett – a büntetés-végrehajtás részeseiként kell elismerni. Erősen kívánatos a börtön vezetésével való szoros együttműködés. A vallási képviselőknek megfelelő tájékoztatást kell adnia a vallási szertartásokról és követelményekről, de sohasem adhatnak át olyan információkat, amelyek a fogvatartottak emberi vagy vallási jogait sértenék.
9. Annak érdekében, hogy minden fogvatartott hozzájuthasson a vallási segítségnyújtáshoz, a vallási képviselők számára biztosítani kell a velük való közvetlen kapcsolatot a börtön egész területén.
10. A börtönigazgatóság csak megfelelő indoklással és a védekezés lehetőségének megadásával tilthatja meg vagy függesztheti fel a hivatalosan kinevezett vallási képviselőknek a börtönbe történő belépését. A vallási szervezet és a börtönigazgatás közti súlyos konfliktusokat az illető állam törvényes eljárás módja szerint kell rendezni, számításba véve az állam kötelességét a vallásszabadságnak *A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya* szerinti biztosítására.

Egyensúly a jogok és a gyakorlat között

1. A vallási képviselőknek ismerniük kell és be kell tartaniuk annak az intézménynek a rendjét és szabályait, amelyikben dolgoznak, és korrekt módon kell hozzáállniuk a börtönigazgatáshoz. Másfelől, a börtön vezetésének és személyzetének tiszteletben kell tartania a vallási képviselők tevékenységét, beleértve a szükséges támogatást a munkájukhoz, az ezt igénylő fogvatartottakkal való találkozás lehetőségét, valamint megfelelő időt és helyet a vallási szolgálat végzésére.
2. Természetesen vannak olyan kivételes körülmények, melyek indokolhatják a vallásgyakorlás jogának korlátozását. A gyűlölet és az erőszak hirdetését, a másokra nézve káros szertartások végzését meg kell tiltani. Meg kell akadályozni az olyan beszédeket és cselekedeteket, melyek egyértelműen az intézmény rendjének, biztonságának, szabályos működésének fenyegetésére irá-

nyulnak (pl. gyűlölködésre uszítás, öncsonkításra buzdítás, félkatonai gyakorlatok, fegyvernek látszó tárgy használata vagy bemutatása, állatáldozatok, más vallások megvetése). Az is érthető, hogy nem lehet minden egyes fogvatartott igényeit hiánytalanul kielégíteni, különösen, ha az általa választott vallás képviselői vagy az általa igényelt különleges étkezési forma nem elérhető az adott területen.

3. A börtönigazgatás ne korlátozza a személyeket vallásuk gyakorlásában, kivéve, ha bizonyíthatóan kiemelkedő súlyú hivatali érdekből történik, ez esetben is csak akkor, ha ilyen módon okozza a legkevesebb kárt.
4. Mindazonáltal, ha a börtönigazgatás a vallási tevékenységek korlátozását tartja szükségesnek, nem hivatkozhat olyan akadályokra, melyeket az ő felelőssége elhárítani (pl. gondoskodni a szükséges személyzetről vagy helyről). A börtönigazgatásnak biztosítania kell a fogvatartottaknak, hogy gyakorolhassák a vallási jogaikat. Ha egy vallási képviselő belépését megtagadják, a börtönigazgatásnak erről hivatalos, írott indoklást kell adnia.
5. Mivel lehetetlen minden olyan esetet leírni, amikor a különböző jogok ütköznek egymással, általános alapelvként a biztonság, a források és a mentálhigiéna szempontjainak, illetve a vallásgyakorlás jogának egyensúlyára kell törekedni.
6. A vallási jogoktól való megfosztás nem lehet fegyelmező eszköz vagy büntetési mód (vagyis nem tiltható el a fogvatartott a vallási képviselővel való találkozástól, vagy nem tagadható meg tőle a vallásra való tekintettel igényelt étkezés vagy öltözködés a vétségek büntetéseként vagy fegyelmi intézkedésként). Magánelzárás fenyítés esetén a fogvatartott eltiltható a csoportos foglalkozásoktól, de nem fosztható meg vallási jogaitól.
7. Ha a börtön vezetősége korlátozza valakinek a vallásgyakorlását, akkor azt tőle telhetően indokolnia kell.

[A mű eredeti címe: *Basic Principles: Religion in Prison*. (ISBN 978-3-200-02137-2)
Fordította: Takács Péter. Lektorálta: Szendrei-Molnár Andrea bv. százados]

A fordító jegyzete

A Vallásszabadság és lelkipozás a börtönben című dokumentum céljának megfelelően az ENSZ összes tagállamának, illetve az Egyezségokmányok részes államainak íródott. Nyelvezete az ENSZ által használt nemzetközi jogi nyelv, és szándékosan kerül az olyan kifejezéseket, amelyek valamely vallás vagy állam jogrendjét és szóhasználatát adja vissza.

A magyar jog sok esetben más szakkifejezéseket használ, például a vallási képviselő (religious representative) helyett állhatna e fordításban a lelkész szó. Ugyanakkor megőriztük az eredeti kifejezést, tekintettel arra, hogy a magyar büntetés-végrehajtás köznapi szóhasználatában a lelkész kifejezést elsősorban a személyi állomány tagjai közé tartozó börtönlelkésznek tartják fenn, míg a más vallások vallási képviselőit általában a (bejáró) missziós elnevezéssel illetik.

Külön meg kell említeni három kifejezést, melyeket a dokumentum a magyar jogban a bv. szervek, illetve bv. intézetnek nevezünk. A börtön, a börtönigazgatás és a személyzet kifejezés mind erre utal, de más-más szempontból. A börtön (prison) kifejezés e fordításban minden esetben a bv. szervet mint fizikai, anyagi valóságot jelenti, ilyen értelemben beszél a dokumentum a börtönben rendezett istentiszteletről vagy a börtönben, annak területén található istentiszteleti helyiségről. A börtönigazgatás (prison administration) ugyanerre a valóságra utal, de azt jogi oldalról közelíti meg. E kifejezésben benne foglaltatnak a hivatalok, feladatkörök és azok hierarchikus tagoltsága, illetve a bv. szerv jogszabályai. A személyzet (staff) kifejezés nem pusztán a személyi állomány tagjait foglalja magában, hanem ismét csak az egész bv. szervet, annak személyi vonatkozásában, beleértve minden személyt, aki a fogvatartottakkal kapcsolatba kerül (tanár, civil munkatárs stb.).

Takács Péter